Leszek J. Sibila

Krakowski drapacz chmur przy placu Szczepańskim 5 w dziele mistrza introligatorskiego Roberta Jahody: *Księga pamiątkowa Powiatowej Komunalnej Kasy Oszczędności w Krakowie* w zbiorach Muzeum Historycznego Miasta Krakowa

Wśród dziesiątków tysięcy muzealiów pieczołowicie gromadzonych, przechowywanych i eksponowanych w Muzeum Historycznym Miasta Krakowa, w Dziale III Kraków Nowoczesny znajduje się *Księga pamiątkowa Powiatowej Komunalnej Kasy Oszczędności w Krakowie*[1]. Piękna, skórzana oprawa wykonana została z jasnobrązowej kozłowej skóry. Na stronie tytułowej w ozdobnej, potrójnej, złoconej i tłoczonej ramce z motywami roślinnymi i geometrycznymi znajduje się stylizowany napis w kolorze złotym: KSIĘGA PAMIĄTKOWA POWIATOWEJ KOMUNALNEJ KASY OSZCZĘDN. W KRAKOWIE. W części centralnej, pomiędzy napisem, umieszczono prostokątny element zdobniczy, wybijany sztancą introligatorską. Tło obrazu jest w kolorze ciemnobrązowym. Rysunek przedstawia młodą kobietę ubraną w strój ludowy, z wiankiem i kokardami na głowie. Na ramieniu trzyma róg obfitości, z którego wysypują się owoce i warzywa.

Na grzbiecie oprawy znajduje się pięć bind, pomiędzy którymi umieszczono geometryczne motywy zdobnicze w formie kółek oraz stylizowanych rombów. Tylna okładka zdobiona jest takimi samymi motywami graficznymi jak lico oprawy, ale bez napisów i bez rozdzielającego je elementu graficznego. Brzegi kart są złocone.

Wewnątrz umieszczono wyklejkę z mory w kolorze przydymionej zieleni. Na brzegach widoczny jest skórzany pasek zdobiony geometrycznymi wzorami – złoconymi liniami oraz zygzakami. Podobnie wykonana jest tylna wyklejka, gdzie w jej dolnej części, po lewej stronie, wytłoczono złocony napis: „R. Jahoda. Kraków". Wewnątrz znajduje się 370 stron z białego kartonu. Pomiędzy nimi umieszczono 30 wklejek z kartonu w kolorze szarym z naklejonymi 47 fotografiami oraz jednym dokumentem.

Do *Księgi* dołączona jest odbitka maszynowa z „Komunikatem prasowym dla prasy krakowskiej i radia, rozesłanym w dniu 4 lipca 1960 r.". W górnej jego części znajduje się pieczątka „Muzeum Historyczne M. Krakowa / Pl. św. Ducha 5", a poniżej tekst maszynowy: „Dar dla Muzeum Historycznego Miasta Krakowa.

Muzeum Historyczne m. Krakowa otrzymało ostatnio w darze od p. Stanisława Kochanowskiego[2], b. nacz. Dyrektora Komunalnej Kasy Oszczędności Pow. Krakowskiego, księgę pamiątkową tej że instytucji, obejmującą zarys jej dziejów, szereg wpisów o znaczeniu historycznym i wiele dokumentalnych zdjęć, a będącej w całości wybitnym dziełem sztuki introligatorskiej Zakładu Roberta Jahody, wedle projektu art. grafika Zygmunta Kinastowskiego. Dar ten stanie się w Muzeum wartościowym źródłem dokumentacji do dziejów K.K.O. Pow. Krak. Instytucji, która w ciągu 70-u lat swego istnienia upamiętniła się chwalebnie swą rozległą działalnością dla dobra społeczeństwa Krakowa i ziemi krakowskiej.

Jest rzeczą wysoce pożądaną, aby i inne instytucje publiczne ulegające likwidacji zechciały przekazywać swe pamiątki i materiały historyczne do zbiorów Muzeum Historycznego m. Krakowa, gdzie stanowić będą materiał dla badaczy i historyków. O ogłoszenie powyższej notatki uprzejmie proszę. Jerzy Dobrzycki"[3] oraz poniżej odcisk pieczątki: „Dyrektor Muzeum Historycznego m. Krakowa (-) Dr. Jerzy Dobrzycki".

Okolicznościową *Księgę* w pięknej oprawie wykonano w Zakładzie Introligatorskim Roberta Jahody (1862–1947). Był on jednym z najwybitniejszych polskich introligatorów, twórcą artystycznych opraw książkowych, dyplomów i tek adresowych, a także galanterii introligatorskiej, który przejął, zastosował i upowszechnił nowe ideały i hasła w sztuce in-

[1] *Księga pamiątkowa Powiatowej Komunalnej Kasy Oszczędności w Krakowie*, karta inw. MHK-1793/III, opracowana przez dr Celinę Bąk-Koczarską (1926–2008) i utworzona 23 września 1966 r. Matowa skóra, karton, papier, farba; złocenie, klejenie, pismo ręczne, tłoczenie; wymiary 40 na 30 cm.

[2] Stanisław Kochanowski (1894–1981), absolwent Politechniki Lwowskiej, żołnierz Legionów Polskich, pracował w Izbie Przemysłowo-Handlowej i Rolnej w Krakowie, od 1930 r. dyrektor Powiatowej Komunalnej Kasy Oszczędności w Krakowie, organizator i twórca budynku Kasy przy placu Szczepańskim oraz współorganizator budowy osiedla na Cichym Kąciku. Pochowany na cmentarzu Salwatorskim w Krakowie.

[3] Dr Jerzy Dobrzycki (1900–1972), historyk sztuki, w latach 1930–1951 członek Rady Artystycznej m. Krakowa, w latach 1934–1939 kierownik Miejskiego Biura Propagandy Artystycznej, inicjator Dni Krakowa (od 1936 r.), organizator i twórca *Konkursu szopek krakowskich* (od 1937 r.), w latach 1946–1964 dyrektor Muzeum Historycznego Miasta Krakowa.

Księga pamiątkowa Powiatowej Komunalnej Kasy Oszczędności, *lico, grzbiet i tylna okładka oprawy, nr inw. MHK-1793/III, fot. Tomasz Kalarus, 2014*

troligatorskiej, propagowane przez angielskiego mistrza Thomasa J. Cobden-Sandersona (1840–1922) oraz jego ucznia Douglasa Cockerella (1870–1945). W ich pracach ornamentacja opraw książkowych opierała się na zasadach ustalonych przez starych mistrzów introligatorskich, z zachowaniem tezy o podporządkowaniu oprawy treści zawartej w książce[4].

Mistrz introligatorski Robert Jahoda i jego działalność

Urodził się w 1862 roku w Bochni, tam ukończył 1. i 2. klasę szkoły realnej. W 1874 roku rodzina Jahodów przeniosła się do Krakowa, gdzie Robert kontynuował naukę w Gimnazjum Nowodworskiego, w którym ukończył 3. i 4. klasę. Z powodu trudnej sytuacji materialnej, spowodowanej chorobą ojca i wysokimi kosztami ponoszonymi na kształcenie brata Karola[5], przerwał naukę i rozpoczął praktykę zawodową w zakładzie introligatorskim Filipa Kwisa przy ulicy Floriańskiej w Krakowie. Po zdaniu egzaminu czeladniczego wyjechał w 1881 roku do Tarnowa. Pracował w warsztacie introligatorskim oraz uczęszczał do Szkoły Przemysłowo-Handlowej na kursy wieczorowe. Praktykę ukończył w 1883 roku[6]. Wyjechał następnie do Lwowa. Początkowo został przyjęty na praktykę introligatorską przez Wincentego Kuczabińskiego, a potem do niewielkiej pracowni introligatorskiej prowadzonej przez Władysława Wierzbickiego[7]. Za radą mistrza w 1885 roku udał się na dalszą praktykę do Wiednia. Tam uczył się zawodu w małej introligatorni mistrza Hubera, specjalizującej się, podobnie jak u Wierzbickiego, w wykonywaniu opraw artystycznych. Znaczący wpływ na charakter

Lico i grzbiet oprawy, fot. Tomasz Kalarus, 2014

Wnętrze księgi z wyklejką, fot. Tomasz Kalarus, 2014

jego pierwszych własnych prac wywarły styl i technika opraw książkowych z księgozbioru Hofbibliothek (Biblioteki Cesarskiej) w Wiedniu, z którymi się zapoznał.

Od 1887 roku na stałe związał się zawodowo z Krakowem. Pierwszy warsztat (jednoosobowy i jednoizbowy) założył przy Rynku Głównym 37, na linii A–B. Zanim w 1912 roku zakupił na własność kamienicę przy ulicy Gołębiej 4, przenosił swój warsztat kilkakrotnie[8].

[4] Dahl S.: *Dzieje książki*. Wrocław 1965, s. 313.

[5] Jahoda-Żółtowski R.: „Robert Jahoda". Kraków b.d., s. 2, rkps w posiadaniu Leszka J. Sibili. Karol de Lubomir Jahoda (1860–1953), absolwent Akademii Artylerii w Wiedniu. Był komendantem krakowskiej żandarmerii dla terenów Galicji w stopniu pułkownika ck armii austro-węgierskiej. Po I wojnie światowej – komendantem obozu w Kościerzynie dla rosyjskich jeńców wojennych. W 1921 r. został zastępcą komendanta obozu warownego Kraków, w 1923 r. przeszedł do rezerwy w stopniu generała brygady.

[6] *Słownik biograficzny pracowników książki polskiej* (dalej cyt. *Słownik*): Jahoda Robert. Hasło oprac. G. Schmager. Warszawa–Łódź 1972, s. 355.

[7] Broniewski S.: *Igraszki z czasem*. Kraków 1973, s. 18–26.

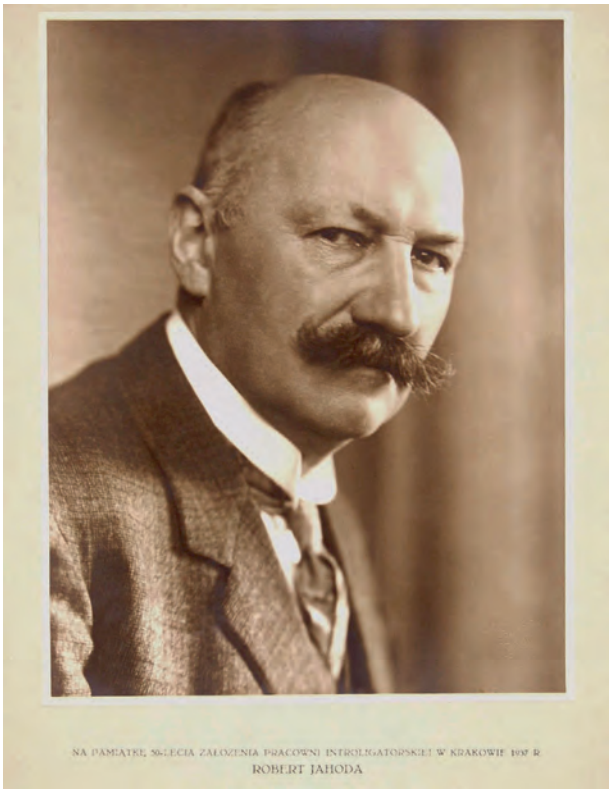
[8] Sibila L.J.: *Wybrane oprawy książkowe, projekty opraw książkowych, dyplomów i tek adresowych krakowskiego mistrza introligatorskiego Roberta Jahody z lat 1892–1912 ze zbiorów Muzeum Historycznego Miasta Krakowa*. „Rocznik Muzeum Papiernictwa" 2012, t. 6, s. 33.

W 1892 roku wykonał w swojej pracowni dla Juliusza Kossaka (1824–1899), według jego projektu, oprawę albumu dla polskiego malarza Leopolda Löfflera (1827–1898). Od tego momentu znacząco wzrosła sława młodego mistrza, posypały się nowe, intratne zamówienia, m.in. od Jana Matejki (1838–1893) na podklejenie arkuszy z polichromiami do kościoła Najświętszej Marii Panny w Krakowie. Zaprosił do współpracy przy projektowaniu opraw książkowych, albumów i tek adresowych oraz galanterii introligatorskiej malarzy, grafików i architektów. Pracownia Jahody stała się miejscem spotkań, dyskusji i wspólnej pracy wielu wybitnych krakowskich artystów.

Jednymi z pierwszych, którzy projektowali oprawy dla Jahody, byli krakowscy architekci Jan Sas-Zubrzycki (1860–1935) i Stanisław Barabasz (1875–1949) oraz malarze Piotr Stachiewicz (1858–1938) i Seweryn Bieszczad (1852–1923), a następnie m.in. Jan Bukowski (1873–1943), Włodzimierz Tetmajer (1861–1923), Stanisław Fabijański (1865–1947), Henryk Uziembło (1879–1949), Karol Homolacs (1874–1965) oraz Stanisław Wyspiański (1869–1907)[9]. Pod kierunkiem Wyspiańskiego artyści ci stworzyli w jego zakładzie na początku XX wieku eksperymentalny warsztat, w którym poszukiwali nowego stylu dla zdobnictwa książkowego. Rezultaty nie zawsze jednak spełniały oczekiwania Wyspiańskiego. Niekiedy nie odpowiadały i charakterowi, i przeznaczeniu oprawy – stanowiły przeniesienie do introligatorstwa wzorców i tendencji obowiązujących w architekturze lub malarstwie. Zawsze jednak były majstersztykiem – zadziwiały wspaniałymi intarsjami, złoceniami, dokładnością tłoczeń oraz rodzajem dobranego materiału[10].

Działania artystów skupionych wokół pracowni Jahody na początku XX wieku nie były odosobnione, ponieważ w 1901 roku powstało w Krakowie Towarzystwo Polska Sztuka Stosowana, którego celem było tworzenie i upowszechnianie wzornictwa artystycznego oraz promowanie sztuki. Również w Miejskim Muzeum Techniczno-Przemysłowym działał warsztat introligatorski, którego kierownictwo objął w 1909 roku, po powrocie z Anglii, introligator Bonawentura Lenart[11]. Prowadził on w latach 1909–1914 w tymże muzeum kursy introligatorskie[12].

W tym okresie prócz opraw książkowych w zakładzie introligatorskim Jahody wykonywano artystyczne oprawy tek adresowych, dyplomów, kaset i albumów oraz galanterię introligatorską. Oprawiano także obrazy wielu znakomitych malarzy, stosując m.in. przy oprawianiu akwarel nowatorską w Polsce technikę, tzw. passe-partout[13].

Robert Jahoda, Kraków, 1937, fot. Zakład Artystyczno-Fotograficzny Józefa Kuczyńskiego, Kraków, Rynek Główny 34; w zbiorach MHK, nr inw. MHK-577/DIP

Robert Jahoda w latach 1894–1914 roku brał czynny udział wystawach krajowych i zagranicznych, na których prezentował swoje prace. Wystawy zawsze były okazją do zdobywania nowych doświadczeń, wzorów i dawały możliwość zapoznania się z nowymi materiałami. O wysokim poziomie i kunszcie eksponowanych prac świadczą liczne medale, dyplomy i wyróżnienia, jakie na nich zdobywał. Uczestniczył m.in. w *Pierwszej powszechnej wystawie krajowej we Lwowie* w 1894 roku (złoty medal), *Międzynarodowej wystawie* w Paryżu w 1900 roku (dyplom), *Jubileuszowej wystawie Towarzystwa Politechnicznego we Lwowie* w 1902 roku (srebrny medal), *Wystawie wiosennej* w Wiedniu w 1907 roku (wielki złoty medal), wystawie w Muzeum Przemysłowym w Pradze w 1907 roku (złoty medal), *Wystawie przemysłu i rolnictwa w Częstochowie* w 1908 roku (złoty medal), *Wystawie sztuki kościelnej* w Wiedniu w 1910 roku, *Pierwszej wystawie współczesnej sztuki kościelnej im. Piotra*

[9] Mazurkiewicz J.: *Robert Jahoda i jego wkład w rozwój introligatorstwa polskiego*. „Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa" 1989, z. 16, s. 83.

[10] Dahl S.: *Dzieje książki…*, s. 327.

[11] Bonawentura Lenart (1881–1973), introligator, artysta, konserwator książek, grafik, uczeń Douglasa Cockerella, kierownik warsztatu w Muzeum Techniczno-Przemysłowym w Krakowie w latach 1910–1914, gdzie zorganizował i prowadził kursy introligatorskie dla mistrzów i czeladników. Następnie w latach 1919–1927 kierownik Pracowni Doświadczalnej przy Wydziale Sztuk Pięknych Uniwersytetu w Wilnie, do 1939 r. konserwator zbiorów w Bibliotece Narodowej. Po 1945 r. zorganizował na ASP w Warszawie Katedrę Konserwacji Starych Druków i Grafik.

[12] Windyka T.: Papiery i płótna introligatorskie zdobione drukiem. W: *Drukarskie techniki zdobienia papierów i tkanin*. Red. T. Windyka. Duszniki Zdrój 2008, s. 46. Katalog wystawy w Muzeum Papiernictwa w Dusznikach Zdroju, wrzesień – grudzień 2008 r.

[13] Faber-Malec A.: „Rola warsztatu introligatorskiego Roberta Jahody w rozwoju introligatorstwa krakowskiego". Kraków 1978, s. 13. Praca magisterska napisana pod kierunkiem doc. dr hab. Ireny Bar w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie.

Projekt oprawy albumu dla Leopolda Löfflera, projekt Juliusza Kossaka, Kraków, ok. 1892 r., karton; w zbiorach MHK, nr inw. MHK-629/DIP/10

Skargi w Krakowie w 1911 roku, *Wszechświatowej wystawie sztuki książki Burga* w Lipsku w 1914 roku (złoty medal)[14].

W 1900 roku zakład uczestniczył w jubileuszu 500-lecia Wszechnicy Jagiellońskiej. Wiele z ofiarowanych uczelni ksiąg pochodziło od osób prywatnych, które zleciły ich oprawę zakładowi Jahody, ale szczególnie dwie zasługują na uznanie. Pierwsza – dar Krakowskiej Kongregacji Kupieckiej, wykonana według projektu Adama Kajzego (1857–1910), druga – dar Gminy Miasta Krakowa, według projektu Stanisława Barabasza[15]. W 1904 roku zakład wykonał dla polskiej pielgrzymki tekę na adres dla papieża Piusa X (1835–1910), którą zaprojektował Henryk Uziembło.

W swoich poszukiwaniach Jahoda nie mógł pozostać obojętny wobec zmieniających się w sztuce kierunków i tendencji. Przykładem tego jest oprawa na tekę dla klasztoru Bernardynów w Leżajsku, wykonana w 1906 roku według własnego projektu, oraz wykonana dwa lata później oprawa na *Księgę pamiątkową dla kościoła polskiego na Kahlenbergu w Wiedniu*, według projektu stale współpracującego z Jahodą Stanisława Fabijańskiego[16].

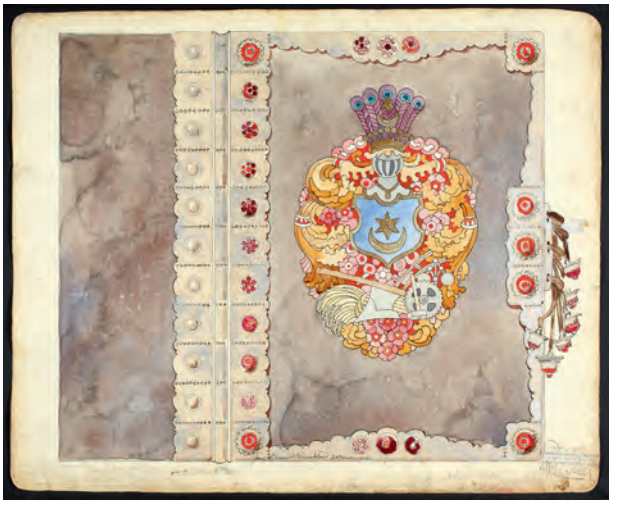
[14] Sibila L.J.: *Wybrane oprawy książkowe*…, s. 35.

[15] Dobrzycki J.: *Introligatorstwo krakowskie ostatnich lat pięćdziesięciu*. Kraków 1926, tabl. XIII.

[16] *Ibidem*, tabl. XVII, tabl. XVIII.

[17] Ulotka reklamowa, druk: Drukarnia Narodowa w Krakowie, Kraków 1912, w zbiorach Leszka J. Sibili.

[18] Dobrzycki J.: *Introligatorstwo krakowskie*…, s. 15–16, tabl. XX i XXI.

Projekt oprawy teki adresowej dla hr. Zdzisława Tarnowskiego, projekt Henryka Uziembły, Batowice, 1912, karton; w zbiorach MHK, nr inw. MHK-629/DIP/56

Do roku 1912 w zakładzie Roberta Jahody wykonano dziesiątki wspaniałych opraw książkowych, dyplomów i tek adresowych. Należy tu wymienić szczególnie oprawę dyplomu obywatelstwa honorowego dla ministra Witolda Korytowskiego (1850–1923); oprawę mszału na *Wystawie sztuki kościelnej* w Wiedniu w 1910 roku i oprawę teki na dyplom obywatelstwa honorowego miasta Dębicy dla hr. Zdzisława Tarnowskiego (1862–1937) z Dzikowa od Towarzystwa Urzędników Prywatnych we Lwowie z 1912 roku.

W tym samym roku Jahoda przeniósł zakład introligatorski do własnego domu przy ulicy Gołębiej 4, o czym poinformował klientów w ulotce reklamowej: „Zmiana lokalu ROBERT JAHODA Zakład Galanteryjno-Introligatorski istniejący od 25-ciu lat, przeniesiony zostanie z dniem 1 października b.r. z ulicy Brackiej 13, do domu własnego na ulicę Gołębią l. 4 (…). Z powodu poszerzenia pracowni, sprowadzenia nowych maszyn i powiększenia personelu [około 30 osób] staraniem moim (…). Z poważaniem Robert Jahoda” [17].

Przed 1914 rokiem w zakładzie wykonano wiele projektów Stanisława Fabijańskiego, m.in. oprawę adresu dzieci polskich dla dzieci irlandzkich oraz oprawę *Księgi pamiątkowej dla Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa*.

Po zakończeniu I wojny światowej przystąpiono do dalszej działalności. W latach 1918–1939 zakład należał do najlepszych w Polsce. Do istniejącego przy zakładzie działu rekonstrukcji i konserwacji starych druków swoje zbiory powierzały biblioteki: Jagiellońska, Polskiej Akademii Umiejętności, Zamku i Katedry na Wawelu, Czartoryskich, Kórnicka i inne. Najcenniejszą pracą konserwatorską wykonaną w oficynie była renowacja *Annales seu Cronicae Regni Poloniae* (*Kroniki*) Jana Długosza[18].

Zatrudniono do stałej współpracy artystów, grafików sztuki użytkowej, m.in. Franciszka Seiferta (1900–1964), Zygmunta Kinastowskiego (1904–1966), Antoniego Procajłowicza (1876–1949).

Firma wykonywała księgi pamiątkowe, oprawy dyplomów, tek adresowych, oprawy reprezentacyjne i bibliofilskie dla osób prywatnych, w tym dla marszałka Józefa Piłsudskiego (1867–1935), Ignacego Mościckiego (1867–

1946), marszałka Edwarda Rydza-Śmigłego (1886–1941), oraz instytucji w kraju i za granicą, m.in. Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, Zamku Królewskiego na Wawelu czy Biblioteki Watykańskiej[19].

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 roku Robert Jahoda prezentował prace zakładu na wystawach, m.in. na wystawie publikacji ofiarowanych Uniwersytetowi Padewskiemu z okazji jubileuszu we Florencji w 1922 roku, *Międzynarodowej wystawie sztuki dekoracyjnej* w Paryżu w 1925 roku (złoty medal), *I powszechnej wystawie krajowej* w Poznaniu w 1929 roku (złoty medal), własnej wystawie jubileuszowej z okazji 50-lecia pracy zawodowej w Krakowie w 1937 roku oraz *Wystawie rzemiosł* w Berlinie w 1939 roku (złoty medal)[20].

Kryzys gospodarczy na początku lat trzydziestych XX wieku odbił się również na kondycji finansowej zakładu, spadło zapotrzebowanie na drogie i luksusowe oprawy. Wiele projektów opraw wykonywała wówczas córka Roberta, Zofia Jahodzianka (1901–1976), pracująca w zakładzie od 1935 roku, absolwentka krakowskiej Szkoły Zdobniczej i Przemysłu Artystycznego. W 1937 roku zorganizowano w Krakowie wystawę poświęconą 50-leciu pracy zawodowej Roberta Jahody. Była ona znakomitym podsumowaniem jego imponującego dorobku zawodowego. Towarzystwo Miłośników Książki uhonorowało go godnością i klejnotami Kustosza Orderu Białego Kruka ze Wstęgą Białej Myszy[21]. W czasie II wojny światowej zakład nie zaprzestał działalności, pracując na potrzeby zarządu miasta i wykonując bieżące oprawy książek, brulionów, zeszytów. Zatrudniano wielu Polaków, którzy chronili się w ten sposób przed wywiezieniem na przymusowe roboty do Niemiec. Po wojnie w zakładzie wykonywano oprawy książek handlowych, planów, kartotek, map i paszportów[22].

Robert Jahoda zmarł w 1947 roku i został pochowany w grobowcu rodzinnym na cmentarzu Rakowickim[23]. Po jego śmierci nastąpił podział firmy pomiędzy córkę Zofię Jahodę-Broniewską, która przejęła dział galanterii artystyczno-introligatorskiej, oraz Roberta Jahodę-Żółtowskiego (1891–1976), który przejął dział artystycznej oprawy książek. W 1950 roku zakład upaństwowiono, a w 1954 roku utworzono z połączenia trzech krakowskich pracowni introligatorskich Spółdzielnię Przemysłu Artystycznego Starodruk, która przejęła na swoje potrzeby lokal wraz z wyposażeniem przy ulicy Gołębiej 4[24].

Księga pamiątkowa, *lico oprawy, fot. Tomasz Kalarus, 2014*

Księga pamiątkowa Powiatowej Komunalnej Kasy Oszczędności w Krakowie

Księga pamiątkowa Powiatowej Komunalnej Kasy Oszczędności w Krakowie została wykonana w zakładzie Roberta Jahody w 1932 roku. Autorem projektu oprawy, a także jej szaty graficznej był uznany grafik Zygmunt Kinastowski. Na pierwszej stronie umieszczono ozdobną ramkę z motywami roślinnymi oraz tekstem pośrodku: „Księga Pamiątkowa Powiatowej Komunalnej Kasy Oszczędności w Krakowie / Rok Założenia 1932 oraz monogram autora *ZK* (Zygmunt Kinastowski). Na kolejnej karcie czytamy: „Działo się to dnia 22 czerwca 1932 roku, gdy Prezydentem Rzeczypospolitej Polskiej był Prof. Ignacy Mościcki, Ministrem Spraw Wewnętrznych Bronisław Pieracki, Ministrem Skarbu Jan Piłsudski, wojewodą krakowskim Dr. Mikołaj Kwaśniewski, Naczelnikiem Wydz-Sam-Urz-Wojew. Ludwik Osiecki, Starostą Pow. Krak. i Prezesem Rady Kasy Dr. Władysław Wnęk[25], Zastępcą prezesa Rady Kasy: Stanisław Konopka, Dyrektorami: Stanisław Kochanowski, Jan Mikucki, Dr.

[19] Faber-Malec A.: „Rola warsztatu…", s. 30–45.

[20] *Słownik*: Jahoda Robert…, s. 355.

[21] Dyplom nadania godności kustosza Orderu Orła Białego dla Roberta Jahody, Kraków 1937 r., w zbiorach Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, nr inw. MHK-569/DIP. W 1930 r. w Krakowie powstał Rycerski Udzielny Zakon Bibliofilski i Kapituła Orderu Białego Kruka. Założycielem Zakonu i jego pierwszym Wielkim Mistrzem był Kazimierz Witkiewicz (1880–1973), profesor Akademii Sztuk Pięknych. Jeden z paragrafów konstytucji Zakonu głosił, że „najwyższą cnotą Zakonu jest miłość do ksiąg". W 1963 r. Zakon został rozwiązany.

[22] Sibila L.J.: *Wybrane oprawy książkowe…*, s. *38; Tam gdzie książki dostają wierzchnią szatę*. „Echo Krakowa" 1946, nr 227, z 27 października, s. 7.

[23] Klepsydry zawiadamiające o śmierci mistrza introligatorskiego Roberta Jahody, luty 1947 r., w zbiorach Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, nr inw. MHK-817/DIP/1-5.

[24] *Księga pamiątkowa Cechu Introligatorów w Krakowie z lat 1934–1974*, w zbiorach Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, nr inw. MHK-23/DIP.

[25] Dr Władysław Wnęk (1894–1955), doktor praw UJ, starosta wielicki w latach 1928–1930, starosta krakowski w latach 1930–1938, prezes Klubu Sportowego Podgórze, członek Rady Seniorów TS Wisła (1932), prezes Związku Straży Pożarnych Województwa Krakowskiego w latach 1935–1939, współwłaściciel restauracji w hotelu Pollera (1939), po 1945 r. był kelnerem w Białym Dunajcu.

Kazimierz Jelonek". Na kolejnych stronicach przedstawiono krótki opis historii Powiatowej Komunalnej Kasy Oszczędności w Krakowie do marca 1949 roku, kiedy została ona zlikwidowana.

Pierwsze Kasy Oszczędności działały w Austrii od 1819 roku, ale bez przepisów prawnych regulujących ich tworzenie. Dopiero 2 września 1844 roku wydano dekret – „Regulamin dla zakładania, urządzania i nadzorowania kas oszczędności"[26]. Przepisy dawały prawo zakładania kas powiatom i gminom.

W 1855 roku Ministerstwo Spraw Wewnętrznych Austrii wydało akt prawny dotyczący tzw. statutu wzorcowego dla tych instytucji. Został on zmieniony kolejnymi rozporządzeniami w latach 1872 i 1892[27].

Pierwsza Kasa – Galicyjska Kasa Oszczędności we Lwowie – rozpoczęła działalność 1 stycznia 1844 roku w budynku lwowskiego Ratusza. W Wolnym Mieście Krakowie Kasa Oszczędności powstała w październiku 1844 roku dzięki znaczącemu wsparciu finansowemu Arcybractwa Miłosierdzia. Po likwidacji Rzeczypospolitej Krakowskiej zasady funkcjonowania Kasy i jej status były niejasne. Ponownie Kasa Oszczędności w Krakowie rozpoczęła działalność 1 września 1866 roku w siedzibie towarzystwa Wzajemnych Ubezpieczeń na Kleparzu[28]. W tym samym roku powstała Komunalna Kasa Oszczędności w Tarnowie, a rok później rozpoczęła działalność Komunalna Kasa Oszczędności w Rzeszowie[29].

Na początku *Księgi* czytamy m.in.: „W roku 1876 i z inicjatywy marszałka powiatu krakowskiego Alfreda Mileskiego [1838–1908], Stanisława Madeyskiego [1841–1910] późniejszego ministra oraz ks. Wawrzyńca Oprzędka[30] – proboszcza Parafii p.w. św. Mikołaja w Liszkach powstaje Związek Zaliczkowy w Liszkach – przeniesiony do Krakowa, na ul. Św. Jana 309 w roku 1879 pod nazwą »Związek Kredytowy przy Radzie Powiatowej Krakowskiej«".

25 lutego 1881 roku Rada Powiatowa podjęła uchwałę zmieniającą nazwę na Powiatową Kasę. Wydział Krajowy

Alfred Mileski, pierwszy prezes Rady Kasy w latach 1882–1895, przełom XIX i XX w., autor fotografii nieznany, Księga pamiątkowa*, s. 15*

12 lipca 1881 roku powyższą uchwałę zatwierdził, statuty uzyskały zatwierdzenie Namiestnictwa w styczniu 1882 roku. W lipcu 1882 roku Kasa została otwarta w gmachu Rady Powiatowej przy ulicy Gołębiej 3. Własne środki były bardzo skromne i wynosiły zaledwie kilka tysięcy guldenów, zaś zysk w pierwszym roku działalności – zaledwie 628 guldenów. W roku 1895 wartość majątku wzrosła do blisko 500 tysięcy guldenów, by dojść w roku 1913 do kwoty prawie 3 milionów guldenów. Pierwszym prezesem Rady Kasy został wybrany w 1882 roku Alfred Mileski, wówczas biura Kasy mieściły się w domu przy ulicy św. Marka 5.

W roku 1896 prezesem został wybrany dr Franciszek Paszkowski (1853–1926)[31]. Przeniósł on w roku 1897 siedzibę Kasy do obszernego lokalu we własnym gmachu przy ulicy Pijarskiej 1. W roku 1904 prezesem został wybrany Jan Skirliński (ok. 1822–1910)[32]. Piastował tę godność do roku 1909. W latach 1909–1928 prezesem Rady Kasy został dr Stefan Skrzyński. 5 czerwca 1928 roku wszedł w życie nowy statut, zgodny z polskim ustawodawstwem o Komunalnych Kasach Oszczędności. Nastąpiła wtedy zmiana nazwy na Komunalną Kasę Oszczędności Powiatu Krakowskiego w Krakowie. Prezesem został Stanisław Kochanowski. Po nominacji na dyrektora Kasy ustąpił on ze stanowiska prezesa, a na jego miejsce wybrano Stanisława Konopkę, który pełnił tę funkcję do 1932 roku. Po jego ustąpieniu prezesem został wybrany dr Władysław Wnęk, starosta powiatu krakowskiego i przewodniczący Tymczasowej Rady Powiatowej. Na stanowisku pozostał do wybuchu II wojny światowej.

[26] Zamoyski G.: *„Pracuj i oszczędzaj". Kasy Oszczędności w Galicji w latach 1844–1918*. Rzeszów 2013, s. 47.

[27] *Ibidem*, s. 50–51.

[28] Idem: Udział Żydów krakowskich w pracach Kasy Oszczędności Miasta Krakowa. W: *Budowali nowoczesny Kraków. Żydzi w samorządzie miejskim, gospodarczym i finansowym miasta (1866–1939)*. Kraków 2015, s. 201–2013. Katalog wystawy w Muzeum Historycznym Miasta Krakowa, Stara Synagoga, 18 marca – 25 października 2015 r. Kurator Anna Jodłowiec-Dziedzic.

[29] Idem: *„Pracuj i oszczędzaj"*…, s. 127–128.

[30] Ks. kanonik Wawrzyniec Oprzędek (1831–1896), wikary w parafii św. św. Wojciecha i Jerzego w Zatorze, komisarz Zgromadzenia SS. Felicjanek w Krakowie (po kasacie zakonu w 1864 r.), proboszcz parafii w Liszkach, proboszcz Parafii Najświętszego Salwatora w Krakowie w latach 1881–1896. Pochowany na cmentarzu Salwatorskim w Krakowie.

[31] *Polski słownik biograficzny* (dalej cyt. *PSB*): Paszkowski Franciszek. Hasło oprac. I. Homola. T. 25. Wrocław 1980, s. 294–295.

[32] *PSB*: Skirliński Jan. Hasło oprac. A. Wiekluk. T. 38, z. 2. Wrocław 1998, s. 172–173.

Pierwotne pomieszczenie Powiatowej Komunalnej Kasy Oszczędności przy ul. św. Marka 5, początek XX w., autor fotografii nieznany, Księga pamiątkowa*, s. 21*

Jan Skirliński, prezes Rady Kasy w latach 1904–1909, przełom XIX i XX w., autor fotografii nieznany, Księga pamiątkowa*, s. 16*

W okresie międzywojennym Kasa prowadziła bardzo ożywioną działalność. Prócz przyjmowania depozytów oszczędnościowych udzielała pożyczek hipotecznych, m.in. rolnikom z podkrakowskich gmin, głównie na cele budowlane, zakup ziemi i regulację spłat rodzinnych. Kredytowała również gminy wiejskie, stowarzyszenia wiejskie, a także krakowskie, zgromadzenia zakonne oraz wspierała akcje humanitarne[33].

Na kolejnych stronach umieszczono fotografie trzech pierwszych prezesów Rady Kasy: Alfreda Mileskiego, dr Franciszka Paszkowskiego oraz Jana Skirlińskiego, a także gmachów i budynków należących do Kasy przy ulicy św. Marka 5 oraz głównej siedziby przy ulicy Pijarskiej 1.

Szczególnie interesujące są fotografie przedstawiające wnętrza budynku przy ulicy Pijarskiej: hall dla klientów, biura, sale posiedzeń, skarbiec, oraz grupę pracowników i Radę Kasy z 1932 roku, a także zdjęcie pokazujące nieistniejący dom przy placu Szczepańskim i ulicy Reformackiej, na miejscu którego wybudowano nowy gmach. Na trzech stronicach umieszczono „złote myśli" z jubileuszowego wydawnictwa PKKO z 1932 roku, jak m.in.: „Oszczędności to nie tylko praktyczny wyraz tej troski o przyszłość, która jest jednem z najsilniejszych źródeł twórczej pracy czło-

[33] Świątek S.: Bankowość krakowska. W: *Dzieje Krakowa. T. 4. Kraków w latach 1918–1939*. Red. J. Bienarzówna, J.M. Małecki. Kraków 1997, s. 223–232.

Gmach Powiatowej Komunalnej Kasy Oszczędności przy ul. Pijarskiej 1, front budynku od strony Plant, lata 20.–30. XX w., autor fotografii nieznany, Księga pamiątkowa*, s. 21*

Gmach Kasy przy ul. Pijarskiej 1, hall dla klientów, lata 20.–30. XX w., autor fotografii nieznany, Księga pamiątkowa*, s. 27*

Gmach Kasy przy ul. Pijarskiej 1, sala posiedzeń, lata 20.–30. XX w., autor fotografii nieznany, Księga pamiątkowa*, s. 28*

wieka – to nie tylko ograniczenie potrzeb dzisiejszych na rzecz lepszego i jaśniejszego jutra. Oszczędność w życiu społecznem zawiera w sobie szereg cnót moralnych – jak rzetelność, uczciwość, przezorność, poszanowanie wszelkiego cudzego dobra, skrupulatne wypełnianie obowiązków wobec rodziny, społeczeństwa i państwa", „Droga do dobrobytu, do samodzielności gospodarczej, do wytworzenia materialnej siły i potęgi Państwa – prowadzi przez powszechną, dobrze rozumianą i konsekwentnie wykonaną oszczędność" oraz „Wielkie rzeczy tworzy się często z szarych, zdawałoby się drobnych, nic nieznaczących codziennych naszych wysiłków"[34].

Na kolejnych stronicach *Księgi* możemy przeczytać opis uroczystości z 22 czerwca 1932 roku, kiedy obchodzono jubileusz 50-lecia powstania Kasy. Obszerną relację z tych uroczystości zamieszczono w „Ilustrowanym Kurierze Codziennym" w dodatku „Kurier Gospodarczy"[35], a także w samej *Księdze pamiątkowej*, gdzie czytamy: „ (…) rozpoczęła się solenną Mszą Świętą, którą o godz. 8.30 odprawił członek Rady Kasy ks. Prałat Stefan Mazanek w kościele najbliższych sąsiadów OO. Reformatów, poczem członkowie Rady wraz z Dyrekcją powrócili do odświęt-

[34] *Księga pamiątkowa*…, s. 25, 29, 31.

[35] „Ilustrowany Kurier Codzienny" 1932, nr 172, z 23 czerwca, s. 8.

Gmach Kasy przy ul. Pijarskiej 1, skarbiec, lata 20.–30. XX w., autor fotografii nieznany, Księga pamiątkowa*, s. 39*

Gmach Kasy przy ul. Pijarskiej 1, klatka schodowa i wejście do biur, lata 20.–30. XX w., autor fotografii nieznany, Księga pamiątkowa*, s. 39*

nie przybranego gmachu Kasy, gdzie w wielkiej Sali Rady odbyło się uroczyste posiedzenie pod przewodnictwem prezesa Dr. Władysława Wnęka – równocześnie odbywało się normalne urzędowanie, przyczem dla upamiętnienia jubileuszu, składający w dniu tym swoje oszczędności otrzymywali specjalnie wydane, miniaturowe, luksusowe książeczki wkładkowe. Po południu wyświetlano film propagandowy w kinie »Apollo« na specjalnym przedstawieniu dla zaproszonych gości. O godz. 19. rozpoczęła się uroczysta akademia w Sali »Florianki« przy ul. Basztowej l. 8 przy wypełnionej Sali przez obywateli krakowskich, wobec przedstawicieli ministerstw oraz miejscowych władz państwowych (…) odbył się tamże raut, który zgromadził elitę towarzyską ziemi krakowskiej i zakończył uroczystości jubileuszowe”[36]. Następnie na czterech kolejnych stronach widnieją podpisy uczestników uroczystości oraz pracowników Kasy.

Kolejne wpisy w *Księdze* dotyczą uroczystości, które odbywały się w siedzibie Kasy w latach trzydziestych XX wieku, m.in: „W dniu 17 lutego 1933 r. odbyła się w Sali posiedzeń Rady Kasy Oszczędności uroczystość dekoracji przez Pana Wojewodę Krakowskiego Dra Mikołaja Kwaśniewskiego Dyrektora Stanisława Kochanowskiego Krzyżem Kawalerskim orderu Odrodzenia Polski, Dyrektora Jana Mikuckiego złotym Krzyżem Zasługi – oraz woźnego Józefa Noska bronzowym Krzyżem Zasługi. Na uroczystość dekoracji przybyli między innemi: prezydent stoł. Król. Miasta Krakowa Dr Mieczysław Kaplicki, naczelnik wydziału samorządowego wojew. Ludwik Osiecki, dyrektor Banku Polskiego Zaucherer, dyrektor Banku Hipotecznego Bortnik, dyrektor M.K.K.O. Morawski,

Gmach Kasy przy ul. Pijarskiej 1, widok na biura, lata 20.–30. XX w., autor fotografii nieznany, Księga pamiątkowa*, s. 27*

dyrektor Związku Spół. Zarob. Jędrzejowski, - dyrektor Banku Gosp. Kraj. Kannenberg, – prezes Związku Ziemian Szczaniecki, – dyrektor magistratu Stanisław Herget, członkowie Rady Zarządu Kasy z prezesem Drem Władysławem Wnękiem na czele i inni” oraz „W dniach 18 i 19 września 1933 r. odbył się I Kongres Słowiańskich Kas Oszczędności w Krakowie, – w czasie Kongresu większa grupa uczestników zagranicznych złożyła swoje podpisy”[37] (tu następuje kilkadziesiąt podpisów).

[36] *Księga pamiątkowa*…, s. 36, 37, 41.
[37] *Ibidem*, s. 53.

Gmach Kasy przy ul. Pijarskiej 1, Rada Kasy w 1932 r. Siedzą, od lewej: prof. Kazimierz Ruppert, dr Stonawski, Mieczysław Kaplicki – prezydent Krakowa, dr Władysław Wnęk – starosta krakowski, Stanisław Konopka, ks. infułat Stefan Mazanek, p. Jagielski – reprezentant spółdzielczości, stoją, od lewej: Broda – wójt Mogiły, Pers – wójt Woli Suchackiej, Stanisław Rosenberg, inż. Kazimierz Cieślewicz z Czyżyn, autor fotografii nieznany, Księga pamiątkowa*, s. 47*

Na początku lat trzydziestych XX wieku, pomimo trwającego kryzysu gospodarczego, Kasa mogła poszczycić się rekordowym wzrostem oszczędności i obrotów. Na początku 1932 roku jej majątek szacowany był na wiele milionów złotych, z czego część tej kwoty stanowił fundusz emerytalny prowadzony w dolarach[38].

W lutym 1932 roku odbyło się posiedzenie Rady Kasy, na którym dyrektor Kochanowski przedstawił sprawozdanie finansowe za rok poprzedni: „Majątek Kasy, składający się z realności przy ul. Pijarskiej Nr 1, Marka 6 oraz świeżo zakupionej dla funduszu emerytalnego na placu Szczepańskim, papierów wartościowych na nominalną kwotę ZŁ. 3.714.408,25 i dolarów 20.000, wreszcie gotówki w kwocie 1.876.331,51 ZŁ. w roku bilansowym 1931 wzrósł (…) czysty zysk, mimo obniżenia przez naszą instytucję pobieranych procentów (…) wynosi ZŁ. 368.413.83”[39].

Podjęto wówczas decyzję o budowie nowej siedziby Kasy na działce zakupionej od Syndykatu Rolniczego SA w narożniku ulicy Reformackiej i placu Szczepańskiego[40]. Parcela została kupiona za 400 tys. zł. Jego projekt został przygotowany przez architektów: Fryderyka Tadaniera (1892–1960) i Stefana Strojka (1893–1960). Fryderyk Tadanier, absolwent Politechniki Lwowskiej, związał się z Krakowem na początku lat trzydziestych XX wieku. Był autorem projektów budynków użyteczności publicznej i mieszkalnych, m.in. przebudowy gmachu Poczty Polskiej przy ulicy Wielopole 2, 1931; siedziby Starostwa Powiatowego przy alei Słowackiego 20 (wspólnie ze Stefanem Strojkiem), 1936; kamienicy Pod Pszczółkami przy ulicy św. Marka 8 (wspólnie ze Stefanem Strojkiem), 1933–1937; budynku przy ulicy Sereno Fenna 2, 1938; adaptacji budynku poczty dworcowej, 1947[41] Stefan Strojek zrealizował projekty m.in. domu im. Józefa Piłsudskiego przy ulicy Oleandry 2 (wspólnie z Adolfem Szyszko-Bohuszem), 1931–1934; sarkofagu Karola Szymanow-

[38] Jakubowski K.: *Kraków na starych widokówkach*. Warszawa [2011]. Plac Szczepański, s. 18.

[39] „Gazeta Handlowa” 1932, nr 48, z 28–29 lutego, s. 2.

[40] Rok 1918 otworzył nowe możliwości rozwoju przestrzennego miasta, co było związane z likwidacją twierdzy Kraków i narzuconymi przez okupacyjne władze austro-węgierskie ograniczeniami budowlanymi. Powstało wiele nowych gmachów użyteczności publicznej w obrębie Plant. Zob. Purchla J.: Urbanistyka, architektura i budownictwo. W: *Dzieje Krakowa. T. 4*…, s. 149–156.

[41] Makowska B.: Modernistyczne kamienice w Krakowie zaprojektowane przez Fryderyka Tadaniera. W: *Modernizm w Europie – modernizm w Gdyni. Architektura pierwszej połowy XX wieku i jej ochrona w Gdyni i Europie*. Red. nauk. M.J. Sołtysik, R. Hirsch. Gdynia 2011, s. 137. Autorka w swoim artykule błędnie podała nazwisko dyrektora Miastoprojektu Kraków. Powinno ono brzmieć: Tadeusz Ptaszycki (1908–1980).

Grupa pracowników Kasy, inżynierów i projektantów przy tablicy informacyjnej o budowie gmachu Powiatowej Komunalnej Kasy Oszczędności w Krakowie przy placu Szczepańskim 5, maj 1933 r., autor fotografii nieznany, Księga pamiątkowa*, s. 88*

Grupa pracowników Kasy, inżynierów i projektantów na placu budowy gmachu Kasy przy placu Szczepańskim 5, 1933, autor fotografii nieznany, Księga pamiątkowa*, s. 88*

skiego w Krypcie Zasłużonych kościoła św. Michała Archanioła na Skałce, 1938[42].

Inwestor zamierzał maksymalnie wykorzystać niewielką przestrzeń, dlatego pierwotny projekt przewidywał budowę siedmiopiętrowego gmachu o elewacji frontowej wynoszącej ponad 30 m. Przekraczał on parametry wysokościowe dla budynków wznoszonych w centrum miasta aż o 9 m. Projekt został wówczas zmieniony. Przewidywano budowę gmachu pięciopiętrowego o wysokości 22 m i pięciu

Robotnicy na placu budowy gmachu Kasy przy placu Szczepańskim 5, 1933, fot. i sygn. „J. VOIGHT, optyk dypl. Kraków", Księga pamiątkowa*, s. 95*

Robotnicy na placu budowy gmachu Kasy przy placu Szczepańskim 5, 1933, fot. i sygn. „J. VOIGHT, optyk dypl. Kraków", Księga pamiątkowa*, s. 107*

Budowa nowego gmachu Kasy, widok od strony placu Szczepańskiego, ok. 1933 r., fot. i sygn. „J. VOIGHT, optyk dypl. Kraków", Księga pamiątkowa*, s. 119*

[42] Vogt B., Nassery F.: *Aspekt geometryczny krakowskich budowli modernistycznych powstałych do II wojny światowej*." „Teka Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych PAN" 2008, t. 4a, s. 102–103.

Widok z terenu budowy nowego gmachu Kasy w kierunku ul. Basztowej, ok. 1934 r., fot. i sygn. „J. VOIGHT, optyk dypl. Kraków”, Księga pamiątkowa*, s. 123*

Widok z terenu budowy nowego gmachu Kasy w kierunku kościoła Mariackiego, ok. 1934 r., fot. i sygn. „J. VOIGHT, optyk dypl. Kraków”, Księga pamiątkowa*, s. 123*

kondygnacjach. Po rozpoczęciu inwestycji inwestor, czyli Powiatowa Komunalna Kasa, poleciła architektom zmienić jednak projekt i powrócić do wersji pierwotnej. Mimo zakazu wybudowano budynek o siedmiu kondygnacjach, nadbudowując kolejne piętra w ciągu zaledwie… trzech dni.

*Epizod z budowy nowego gmachu Kasy. Trzeci od lewej architekt Stefan Strojek, kolejny Kazimierz Jelonek oraz następny architekt Fryderyk Tadanier (z łysiną), 1934, fot. i sygn. „J. VOIGHT, optyk dypl. Kraków”, K*sięga pamiątkowa*, s. 143*

Budynek stał się dominujący w przestrzeni placu Szczepańskiego. Posiada efektowny narożnik. Na płaskim dachu zaprojektowano od strony południowej rozległy taras. Na elewacji rozmieszczono duże okna, połączone z horyzontalnymi podziałami gzymsów podokiennych, biegnących przez całą długość budynku. Wewnątrz mieściły się 22 mieszkania oraz dodatkowo pięć sklepów na parterze[43]. Zaokrąglony narożnik dynamizował bryłę i przydawał jej ekspresjonistycznego charakteru. Budynek został wykonany w najnowocześniejszej ze stosowanych ówcześnie w Polsce technologii – systemie ISTG (jak warszawski wieżowiec Prudential, wybudowany w latach 1931–1933 jako siedziba angielskiego Towarzystwa Ubezpieczeń Prudential).

Uroczyste poświęcenie nowego gmachu miało miejsce 30 września 1934 roku. Dokonał go członek Rady Kasy ksiądz prałat Stefan Mazanek (1895–1950)[44]. Jak pisano w relacji w „IKC-u”[45]: „W miejscu dwóch, starych i odrapanych domów jednopiętrowych powstał przy jednym z najpiękniejszych placów Krakowa nowoczesny gmach, imponujący rozmiarami i piękną nowoczesną architekturą” oraz „Całość została zaprojektowana nowocześnie i posiada wszelkie urządzenia techniczne i utylitarne, jak dźwigi elektryczne osobowe i towarowe, pralnie mechaniczną, prąd przemysłowy dla mieszkań itd. Poza ten postarano się, by rozkład ubikacyj był celowy i odpowiadał wygodzie mieszkańców. Atrakcją budynku jest obszerny taras, z którego roztacza się przepiękny widok na miasto i okolice Krakowa”. Stosowny wpis z opisem uroczystości wraz z 30 autografami znajduje się na kolejnych dwóch kartach *Księgi pamiątkowej*[46].

Budowa gmachu budziła sprzeciw licznej grupy krakowian, gdyż inwestor zburzył stojącą w tym miejscu średniowieczną kamieniczkę (według legendy w domu tym mieszkała Esterka, nałożnica króla Kazimierza Wielkiego).

Ponadto inwestor, jak wspomniano powyżej, w rekordowym czasie trzech dni nadbudował konstrukcje szóstej i siódmej kondygnacji, łamiąc tym samym wszelkie zakazy i ustalenia konserwatorskie. Został ukarany grzywną 100 tysięcy zł, której wysokość… sam ustalił. Przeznaczył ją

[43] Zbroja B.: *Architektura międzywojennego Krakowa 1918–1939. Budynki, ludzie, historie*. Kraków 2013, s. 190–191.

[44] Ks. Stefan Mazanek, skarbnik i kanclerz Kurii Metropolitalnej w Krakowie, budowniczy wielu domów diecezjalnych. Współtwórca konspiracyjnego Stronnictwa Pracy i Chrześcijańskiej Demokracji na terenie Krakowa. Aresztowany prze Niemców w 1942 r., więziony w więzieniu św. Michała w Krakowie i w Wiśniczu.

[45] „Ilustrowany Kurier Codzienny” 1934, nr 273, z 2 października, s. 6.

[46] „W dniu 30 września 1934 r. dokonano uroczystego poświęcenia nowego gmachu przy placu Szczepańskim 5 powstałego z funduszu emerytalnego Komunalnej Kasy Oszczędności Powiatu Krakowskiego i będącego jego własnością – oraz nowego lokalu na parterze przy ul. Pijarskiej przebudowanego w związku z koniecznością rozszerzenia biur”. Cyt. za: *Księga pamiątkowa*…, s. 61.

Dom przy placu Szczepańskim i ul. Reformackiej, gdzie w latach 1932–1934 wybudowano gmach Powiatowej Komunalnej Kasy Oszczędności, przed 1932 r., autor fotografii nieznany, Księga pamiątkowa*, s. 40*

w całości na wpłatę na budowę nowego gmachu Muzeum Narodowego[47]. Za ten hojny dar otrzymał podziękowanie od prezydenta Miasta Krakowa Mieczysława Kaplickiego (właśc. Maurycy Kapellner, 1875–1959), o czym poświadcza wklejony do *Księgi pamiątkowej* dokument. Czytamy w nim: „Za hojny dar na fundusz budowy Muzeum Narodowego w Krakowie Komitet Obywatelski popierający wysiłek Rady Stoł. Król. M. Krakowa składa Powiatowej Kasie Oszczędności w Krakowie (…) Prezydent Miasta Krakowa"[48].

Kolejne wpisy dotyczą podjęcia uchwały przez Radę Komunalnej Kasy Oszczędności Powiatu Krakowskiego na posiedzeniu 19 maja 1937 roku. „Rada (…) uchwaliła otwarcie Oddziałów Kasy w Krynicy i Wieliczce drogą przejęcia Komunalnej Kasy Oszczędności Miasta Krynica oraz Komunalnej Kasy Oszczędności Związku Międzykomunalnego w Wieliczce. Uchwała ta została zatwierdzona przez Radę Powiatową w Krakowie w dniu 2 czerwca 1937 r. Powyższe uchwały Związków Założycielskich wymienionych Kas Oszczędności zostały zatwierdzone przez Ministra Skarbu w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych pismem z dnia 3 lipca 1937 r. (…) znak: Ministerstwo Skarbu Nr. W. II 16240/4/37. Którym to pismem zostało również udzielone pozwolenie Komunalnej Kasie Oszczędności Powiatu Krakowskiego w Krakowie na otwarcie (…) Oddziałów w Krynicy i Wieliczce (…), zaś z dniem 1 lipca zostały otwarte Oddziały Komunalnej Kasy Oszczędności Powiatu Krakowskiego w Krakowie – w Krynicy i Wieliczce"[49]. Jedne z ostatnich wpisów i autografy pochodzą z lat 1938–1939.

Przed wybuchem II wojny światowej w skład Rady Nadzorczej Kasy wchodzili: dr Władysław Wnęk (prezes), ks. Stefan Mazanek, dr Tadeusz Bierczyński, inż. Kazimierz Cieślewicz, dr Stefan Jajte, Stanisław Burmistrz, inż. Kazimierz Kuczyński, dr Władysław Stryjeński, Stanisław Rosenberg, Jan Kaczor, inż. Leon Kossak i Franciszek Paciorek. Dyrektorami byli: Stanisław Kochanowski (dyrektor Zarządu) oraz dr Kazimierz Jelonek. Jako prokurenci w Kasie zasiadali: Jan Szwaja, dr Jan Czernik, dr Stanisław Pischinger, Marian Czadowski, Józef Węgrecki, Ludwik Zubrzycki oraz Zygmunt Maszewski[50].

Po agresji Niemiec na Polskę w 1939 roku, na mocy dekretu Adolfa Hitlera (1889–1945) z 12 października,

[47] Rożek M.: *Przewodnik po zabytkach i kulturze Krakowa*. Warszawa–Kraków 1997, s. 118.

[48] „W dniu 8 września 1933 r. uchwaliła Rada Kasy przyznać na budowę Muzeum Narodowego w Krakowie kwotę zł. 50 000". Cyt. za: *Księga pamiątkowa*…, s. 59.

[49] *Ibidem*, s. 65.

[50] *Rocznik polskiego przemysłu i handlu 1938*. Warszawa 1937, poz. 298.

Budowa nowego gmachu Kasy przy placu Szczepańskim, widok od strony Plant, ok. 1933 r., fot. i sygn. „J. VOIGHT, optyk dypl. Kraków”, Księga pamiątkowa*, s. 119*

Budowa nowego gmachu Kasy przy placu Szczepańskim 5, widok od strony Plant, ok. 1933 r., fot. i sygn. „J. VOIGHT, optyk dypl. Kraków”, Księga pamiątkowa*, s. 119*

z części terenów zajętych terytoriów utworzono Generalne Gubernatorstwo dla Okupowanych Obszarów Polskich z siedzibą w Krakowie. Gubernatorem został mianowany dr Hans Frank (1900–1946). Na siedzibę rząd Generalnego Gubernatorstwa wybrał nowo wybudowany gmach Akademii Górniczej[51]. W budynku przy alei Mickiewicza 30 umieszczono sekretariat oraz wydziały główne. Część innych wydziałów rozmieszczono w innych miejscach na terenie Krakowa. W budynku przy placu Szczepańskim 5, po wykwaterowaniu użytkowników, umieszczono trzy wydziały: Wydział Pracy, kierowany przez Maxa Frauendorfera i Wilhelma Struvego, Wydział Gospodarki z Walterem B. Emnerichem oraz Wydział Lasów, na czele którego stał dr Kurt Eissfeldt[52]. W budynku tym 20 lutego 1944 roku w Wydziale Pracy odbyła się konferencja kierowników urzędów pracy z GG. Uczestniczył w niej szef dystryktu galicyjskiego dr Otto von Wächter (1901–1949)[53]. Wydziały funkcjonowały w gmachu przy placu Szczepańskim do stycznia 1945 roku. Znamienny jest wpis umieszczony w *Księdze* wraz z autografami członków Kasy 8 maja 1945 roku: „Niemcy hitlerowskie skapitulowały runął faszyzm niech żyje wolny człowiek!”[54].

Po II wojnie światowej Rozporządzeniem Ministra Skarbu z 16 lipca 1945 roku utworzony został Związek Kas Komunalnych Oszczędności Rzeczypospolitej Polskiej. Na mocy dekretu o reformie bankowej z 25 października 1948 roku nastąpiła likwidacja „aparatu Komunalnych Kas Oszczędności oraz szeregu innych banków na terenie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, a w konsekwencji tej ustawy agendy komunalnej Kasy Oszczędności pow. Krakowskiego. Kraków – Pijarska 1 wraz z jej oddziałami: w Bochni, w Krynicy, w Myślenicach i Wieliczce zostały w dniu 20 marca 1949 r. przejęte przez upełnomocnionych przedstawicieli: Narodowego Banku Polskiego, Banku Rolnego, Banku Komunalnego, Banku dla Handlu i Rzemiosła, Banku Inwestycyjnego oraz Powszechnej Kasy Oszczędności”[55]. Komunalną Kasę Oszczędności Powiatu Krakowskiego postawiono formalnie w stan likwidacji 1 stycznia 1950 roku.

W *Księdze* znajduje się również 29 fotografii wykonanych podczas budowy gmachu krakowskiego drapacza chmur przy placu Szczepańskim 5 w latach 1932–1934.

[51] Chwalba A.: *Dzieje Krakowa. T. 5. Kraków w latach 1939–1945*. Kraków 2002, s. 24–26.

[52] Wroński T.: *Kronika okupowanego Krakowa*. Kraków 1974, s. 147, tabl. 40.

[53] *Ibidem*, s. 140. Otto von Wächter, doktor praw, nazista, w latach 1939–1942 starosta dystryktu krakowskiego GG, a w latach 1942–1944 dystryktu galicyjskiego. Na jego rozkaz założono w 1941 r. getto krakowskie (likwidacja 13–14 marca 1943 r). Zwolennik powołania 14 Dywizji Grenadierów SS-Galizien, złożonej z nacjonalistów ukraińskich.

[54] *Księga pamiątkowa*…, s. 67.

[55] *Ibidem*, s. 73. Wpis Stanisława Kochanowskiego.

Gmach Kasy przy ul. Pijarskiej 1, grupa pracowników. Pośrodku siedzą, od lewej: Stanisław Kochanowski, Mikucki, Kazimierz Jelonek, dr Jan Czernik, ok. 1933 r., autor fotografii nieznany, Księga pamiątkowa*, s. 48*

Widok z terenu budowy nowego gmachu Kasy przy placu Szczepańskim 5, widok na plac Szczepański, Stary Teatr i pałac Pod Krzysztofory, ok. 1934 r., autor fotografii nieznany, Księga pamiątkowa*, s. 143*

W większości zostały wykonane na zlecenie projektantów budynku, Stefana Strojka i Fryderyka Tadaniera, i stanowiły materiały dokumentujące poszczególne fazy i etapy budowy. Interesujące są fotografie pokazujące budowniczych gmachu: robotników, kadrę kierowniczą oraz projektantów i inwestorów. Jednak najciekawsze są fotografie z 1934 roku ukazujące widok na plac Szczepański oraz panoramę Krakowa, wykonane z tarasu budowanego wieżowca. Na odwrocie 21 fotografii znajdują się odciski pieczątek firmowych: „J. VOIGT OPTYK DYPL. KRAKÓW”[56] oraz na ośmiu z nich odciski pieczątek: INŻYNIEROWIE – ARCHITEKCI STEFAN STROJEK I FRYDERYK TADANIER – KRAKÓW – UL. BASZTOWA 17. TELEF: 106-26.

Po zakończeniu II wojny światowej w gmachu mieściła się do roku 1980 siedziba Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej oraz w początkowym okresie, po 1945 roku, agendy kilku urzędów ministerialnych i wojewódzkich. Swoje siedziby miały tu m.in.: Ministerstwo Administracji Publicznej, Biuro Studiów Osadniczo-Przesiedleńczych;

[56] Początki firmy sięgają przełomu XIX i XX w., kiedy to Helena Voigt zaczęła sprowadzać z Wiednia okulary korekcyjne, a potem inne akcesoria, jak lupy, aparaty i błony fotograficzne. Firma Voigt Optyk została założona formalnie w 1910 r. Dwaj synowie Heleny: Stanisław i Jan, po szkoleniach odbytych w Jenie, rozpoczęli prężną działalność handlową. Od 1928 r. siedziba firmy znajduje się przy ul. Floriańskiej 47.

Nowy gmach Kasy, widok od strony placu Szczepańskiego, po wrześniu 1934 r., autor fotografii nieznany, Księga pamiątkowa*, s. 155*

Ministerstwo Aprowizacji i Handlu, przedstawiciel dla spraw UNRRA na Województwo Kraków; Komisarz Rządowy dla Spraw Osadnictwa na Województwo Kraków; Komisja Specjalna do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym oraz Urząd Wojewódzki w Krakowie, z Wydziałami Aprowizacji i Handlu oraz Przemysłowym[57]. W latach 1980–1989 w budynku miały swoją siedzibę następujące urzędy oraz instytucje, m.in.: Pełnomocnika do Sprawowania Zarządu Majątkiem byłych Central Związkowych, Państwowej Inspekcji Pracy, Państwowej Inspekcji Ochrony Środowiska Oddziału Terenowego, Wojewódzkiego Klubu Techniki i Racjonalizacji, Klubu „Bałamutka" Spółdzielni Pracy im. J. Dąbrowskiego, Społecznego Komitetu Przeciwalkoholowego, Okręgowego Ośrodka Racjonalizacji i Doradztwa Rolniczego, „Plastyka" Spółdzielni Pracy Artystów Plastyków, Wojewódzkiego Zrzeszenia Sportowego Spółdzielczości Pracy „Start", Zarządu Wojewódzkiego Polskiego Związku Działkowców, Spółdzielczego Komitetu Zakładowego PZPR Śródmieście, Redakcji Wydawnictwa „Doświadczalny Mistrz" oraz restauracji „Spaghetti"[58].

Nowy gmachu Kasy przy placu Szczepańskim 5, widok od strony Plant, po wrześniu 1934 r., autor fotografii nieznany, Księga pamiątkowa*, s. 155*

[57] *Spis abonentów telefonicznych krakowskiego Okręgu Poczt i Telegrafów na 1946 rok*. Kraków 1945, s. 47; *Spis telefonów krakowskiego Okręgu Poczt i Telegrafów na rok 1949*. Warszawa 1948, s. 61.

[58] *Spis telefonów Województwa Miejskiego krakowskiego. Sporządzony (wraz z dodatkiem) według stanu abonentów na dzień 29 II 1984 r.* Warszawa 1984, s. 39–100.

Gmach dawnej Kasy, ujęcie od strony placu Szczepańskiego, widok obecny, fot. Andrzej Janikowski, czerwiec 2015 r.

Gmach dawnej Kasy, ujęcie od strony Plant, widok obecny, fot. Andrzej Janikowski, czerwiec 2015 r.

We wrześniu 1989 roku gmach stał się siedzibą Zarządu Regionu Małopolskiego NSSZ „Solidarność" oraz licznych urzędów i organizacji. Obecnie prócz Małopolskiej „Solidarności" swoje biura i przedstawicielstwa w gmachu posiadają: Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów Delegatura w Krakowie; Państwowa Inspekcja Pracy – Okręgowy Inspektorat Pracy w Krakowie; Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Krakowie; Lekarska Kasa Wzajemnej Pomocy w Krakowie; SKOK Krakowska Spółdzielcza Kasa Oszczędnościowo-Kredytowa; Wojewódzki Inspektorat Farmaceutyczny w Krakowie wraz z jedną z Delegatur Głównego Inspektoratu Farmaceutycznego oraz szereg pomniejszych podmiotów gospodarczych.

Ostatni wpis w *Księdze pamiątkowej*, uzupełniający tekst o likwidacji Kasy, pochodzi z 29 czerwca 1960 roku, gdzie możemy przeczytać: „Księgę niniejszą – jako dokument historyczny – w porozumieniu z innymi byłymi kolegami – pracownikami K.K.O. P.K – przekazuję w darze Muzeum Historycznemu m. Krakowa na wieczną rzeczy pamiątkę, wręczając ją do rąk kustosza tegoż Muzeum dra Henryka Münchа[59] (…) Kraków 19/6-1960 r."[60].

[59] Henryk Münch (1906–1968), historyk, urbanista, aresztowany i skazany na 15 lat w procesie WiN w 1947 r. Wyszedł z więzienia w sierpniu 1956 r. Pracownik Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, gdzie był m.in. kustoszem, kierownikiem Działu Naukowo-Wydawniczego. W 1961 r. habilitował się na Uniwersytecie Jagiellońskim. Współpracował m.in. z Zakładem Historii Architektury i Urbanistyki PAN, Śląskim Instytutem Naukowym w Katowicach oraz Uniwersytetem Jagiellońskim, gdzie prowadził zajęcia z urbanistyki na Wydziale Archeologii.

[60] *Księga pamiątkowa*…., s. 73.

Kraków's Skyscraper at 5 Szczepański Square in Kraków in the Commemorative Book of the District Community Savings Bank in Kraków by Bookbinding Expert Robert Jahoda in the Collection of the Historical Museum of the City of Kraków

The museum pieces kept and displayed with due care at the Department III – Modern Kraków of the Historical Museum of the City of Kraków include the Commemorative Book of the District Community Savings Bank in Kraków (*Księga pamiątkowa Powiatowej Komunalnej Kasy Oszczędności w Krakowie*), acc. no. MHK-1793/III.

Finely bound in light-brown Morocco leather, the book contains 370 pages. They were inscribed with a history of the District Savings Bank, covering its origins, activity, successive seats, names of presidents etc. Most of the entries in the book are concerned with the construction of "Kraków's skyscraper" at 5 Szczepański Square. Inserted between some of them are grey cardboard plates with 47 photographs and one document pasted onto them; 29 of these photographs feature scenes from the construction of the Bank's new premises.

The Commemorative Book of the District Community Savings Bank in Kraków was manufactured in 1932 at the shop of the excellent bookbinding expert Robert Jahoda (1862–1947). The cover and the layout of the book were designed by the recognised graphic artist Zygmunt Kinastowski (1904–1966).

The building was designed by two local architects, Franciszek Tadanier (1892–1960) and Stefan Strojek (1893–1960). The construction continued from 1932 to 1934. The edifice was provided with an impressive design of the peak of its wedge-like layout and a spacious roof terrace atop its south side. Large windows were scattered across the façade and lined with stools running horizontally across the length of the structure. The building accommodated 22 flats, and five shops on the bottom storey. The rounded peak added dynamism to the mass of the edifice and vested it with a touch of the expressionistic. The building distinguishes itself among other structures in the area of Szczepański Square, passing for one of the finest architectural designs of the interwar period in Poland.